

- stemming deel te nemen of indien blijkt dat de volmachtgever niet zelf een gemachtigde heeft aangewezen;
- Een volmachtstem mag - ook indien het een schriftelijke aanvraag betreft - alleen tegelijk met de eigen stem worden uitgebracht;
 - Aanvraagformulieren dienen te worden gewaarmerkt door het gemeentebestuur; er kan dan op worden toegezien dat niet aan één persoon een groot aantal volmachtformulieren wordt verstrekt;
 - Het "ronselen" van volmachten wordt strafbaar gesteld (zie artikel Y 9 van het voorontwerp).

De genoemde maatregelen hebben alleen betrekking op de schriftelijke aanvraagprocedure, niet op de onderhandse. Het treffen van maatregelen met betrekking tot de onderhandse volmachtverlening achtte de Kiesraad niet nodig, aangezien het gevaar voor onregelmatigheden daarbij naar zijn mening gering was.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1986 heeft een aantal burgemeesters maatregelen getroffen tegen het ronselen van volmachten op basis van een circulaire van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken van 1982. Daarmee is in zekere zin vooruitgelopen op de voorgestelde wijzigingen van de Kieswet. Nu blijkt dat bij de recente verkiezingen een zekere verschuiving is opgetreden. Vonden in het verleden vooral onregelmatigheden plaats bij de schriftelijke aanvraagprocedure, thans blijken de meeste onregelmatigheden voor te komen bij de onderhandse volmachtverlening.

Het is om die reden dat u in uw adviesaanvraag van 29 augustus j.l. vraagt om met name te bezien of de voorschriften met betrekking tot de onderhandse volmachtverlening moeten en kunnen worden aangescherpt. Als randvoorwaarden stelt u daarbij, dat afschaffing van de onderhandse volmachtverlening niet wenselijk lijkt en dat voor de kiezers geen onnodige procedurebelemmeringen moeten worden opgeworpen. Op zichzelf is het niet vanzelfsprekend dat de mogelijkheid van afschaffing van de onderhandse volmachtverlening geheel buiten beschouwing blijft. De omvang van de onregelmatigheden en de invloed daarvan op de verkiezingsuitslag blijkt in sommige gemeenten zo groot, dat het begrijpelijk is dat sommige plaatselijke bestuurders er de voorkeur aan zouden geven deze wijze van volmachtverlening geheel af te schaffen. Het belang van een zo getrouw mogelijke afspiegeling van de politieke verhoudingen bij de samenstelling van de gemeenteraad kan immers zwaarder wegen dan het belang dat een ieder die - al dan niet door fysieke belemmeringen - verhinderd is in persoon te stemmen, toch de mogelijkheid krijgt deel te nemen aan de verkiezing van de gemeenteraad.

Toch is de Kiesraad met u van oordeel dat afschaffing van de regeling betreffende onderhandse volmachtverlening geen aanbeveling verdient. Gebleken is immers dat deze regeling in een grote behoefte voorziet. Landelijk gezien is het aantal kiezers dat geheel te goeder trouw gebruik maakt van die regeling aanzienlijk groter dan het aantal dat zich aan misbruik van die regeling bezondigt.

De Kiesraad realiseert zich daarbij wel dat maatregelen tegen misbruik van de onderhandse volmachtverlening slechts een beperkt effect kunnen hebben, omdat een kenmerk van die wijze van volmachtverlening nu juist is dat zij zonder tussenkomst van de overheid geschiedt. Indien gezocht wordt naar mogelijkheden om misbruik van de onderhandse volmachten tegen te gaan, zou gedacht kunnen worden aan een drietal soorten van maatregelen, t.w. strafbaarstelling, het stellen van eisen aan de motivering van de volmachtverlening en beperking van de kring van te machtigen personen c.q. van het aantal volmachten dat één persoon kan aanvaarden. De Kiesraad merkt hierover het volgende op.

a. Strafbaarstelling

Het voorontwerp bevat reeds een bepaling die het "ronselen" van volmachten strafbaar stelt. Artikel Y 9 van het voorontwerp luidt: "Hij die er een gewoonte van maakt kiezers te bewegen een aanvraag tot het stemmen bij volmacht te ondertekenen anders dan om te voorzien in een omstandigheid als bedoeld in artikel K 1, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie".

Bij nadere overweging is de Raad van oordeel dat het aanbeveling verdient de formulering van deze bepaling te wijzigen, zodat zij ook op de onderhandse volmachtverlening betrekking heeft. Bovendien acht de Raad het bij nader inzien minder gelukkig dit strafbare feit als een gewoontedelict te omschrijven.

De Raad geeft u daarom in overweging artikel Y 9 van het voorontwerp als volgt te doen luiden:

"Hij die een kiezer ertoe beweegt of tracht te bewegen bij volmacht te stemmen, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste een maand of geldboete van de tweede categorie".

De Raad is ervan overtuigd dat een dergelijke strafbepaling een belangrijke preventieve werking zal hebben. Bij onregelmatigheden, zoals die zich hebben voorgedaan, biedt een dergelijke bepaling een aanknopingspunt voor strafrechtelijk optreden, dat tot nu toe node wordt gemist.

b. Motivering van de volmachtverlening

Artikel K 8 van het voorontwerp bepaalt onder meer dat een schriftelijke aanvraag om bij volmacht te stemmen met redenen dient te zijn omkleed. Dit houdt in dat in het verzoekschrift moet worden aangegeven op grond waarvan de verzoeker verwacht niet in staat te zullen zijn in persoon aan de stemming deel te nemen.

De Kiesraad heeft overwogen of het zinvol zou zijn eenzelfde eis te stellen aan de volmachtverlening door overdracht van de oproepingskaart. Daartoe zou artikel K 13, tweede lid, moeten worden aangevuld met een tweede volzin, luidende: "Hij doet in het formulier opgave van de reden waarom hij verwacht niet in staat te zullen zijn in persoon aan de stemming deel te nemen".

Alhoewel een dergelijke bepaling wellicht effectief zou kunnen zijn ter voorkoming dat kiezers al te lichtvaardig tot volmachtverlening overgaan, zijn daaraan ook bezwaren verbonden. Een voorschrift van die strekking zal ongetwijfeld meebrengen dat stembureaus zich zullen begeven in een beoordeling of er sprake is van een reden die de verlening van een volmacht rechtvaardigt, ook indien de wet de bevoegdheid daartoe niet uitdrukkelijk aan het stembureau zou verlenen.

De Kiesraad zou het onjuist vinden indien stembureaus in een dergelijke beoordeling zouden treden en op grond daarvan gemachtigden zouden verhinderen een stem uit te brengen. Dit bezwaar acht de Raad zo zwaarwegend, dat hij u meent te moeten ontraden een voorschrift van de genoemde strekking in de Kieswet op te nemen.

c. Beperking van het aantal volmachten per persoon c.q. van de kring van te machtigen personen

Bij de opstelling van het voorontwerp heeft de Kiesraad overwogen het aantal volmachten dat een persoon mag aanvaarden van twee naar één

terug te brengen. De Raad heeft toen van een zodanige beperking afgezien, omdat deze tot gevolg zou hebben dat het niet meer mogelijk zou zijn dat bv. twee ouders één kind als gemachtigde aanwijzen (blz. 43 memorie van toelichting). De Raad herinnert u aan deze suggestie, waardoor het "ronselen" van volmachten verder zou kunnen worden bemoeilijkt, doch wijst met nadruk op het genoemde bezwaar dat daaraan is verbonden.

Door een aantal gemeentebesturen is gesuggereerd de mogelijkheid van onderhandse volmachtverlening te beperken tot huisgenoten, bloed- of aanverwanten of burenen. De Kiesraad adviseert u deze suggestie niet over te nemen. De Raad voorziet dat een voorschrift van die strekking de stembureaus voor grote problemen zal plaatsnemen. Deze organen zullen veelal niet in staat zijn binnen het tijdsbestek dat hun ter beschikking staat te onderzoeken of de gemachtigde huisgenoot, verwant of buur is van de volmachtgever. De adresgegevens die op de oproepingskaart zijn vermeld zijn daartoe niet altijd toereikend. Men denke daarbij aan kiezers die woonachtig zijn in bejaardentehuizen, studentenflats etc.

2. Ondertekening van kandidatenlijsten

Bij de gemeenteraads- en de Tweede-Kamerverkiezingen van dit jaar hebben zich op grote schaal problemen op dit punt voorgedaan. Bekend van vorige verkiezingen waren reeds de problemen rond ondertekenaars die stelden onder valse voorwendsels hun handtekening onder een kandidatenlijst te hebben geplaatst (bv. actie tegen hoge gasprijzen). Dit jaar zijn daaraan toegevoegd gevallen waarin valse handtekeningen onder de lijsten werden geplaatst: namen en adressen werden b.v. uit het telefoonboek overgenomen waarbij vervolgens een fictieve handtekening werd geplaatst.

De Afdeling rechtspraak van de Raad van State heeft de lijn van eerdere uitspraken doorgetrokken, dat op een eenmaal geplaatste handtekening onder een lijst na de indiening van de lijst niet meer kan worden teruggekomen. De Afdeling rechtspraak overweegt daartoe onder meer dat voorkomen moet worden dat ondertekenaars doelwit kunnen worden van acties om hen tot terugneming te bewegen. Het leerstuk van de wilsgebreken acht de Afdeling rechtspraak in casu niet van toepassing, omdat ondertekening van een kandidatenlijst niet kan worden gelijkgesteld met een wilsuitering gericht op het tot stand komen van een overeenkomst. In een van haar recente uitspraken overweegt de Afdeling rechtspraak voorts, dat van burgers die kiesgerechtigd zijn mag worden verwacht, dat zij zich tevoren vergewissen van de aard van een lijst waarop zij hun handtekening plaatsen. Gelet op de tekst van het formulier (model G 5) had het de ondertekenaars duidelijk kunnen zijn, dat zij hun handtekening plaatsten ter ondersteuning van een in te dienen kandidatenlijst, aldus de Afdeling rechtspraak.

Anders ligt het met vervalsing van handtekeningen. Indien het hoofdstembureau constateert dat handtekeningen onder een kandidatenlijst niet zijn geplaatst door degenen wier namen eronder zijn vermeld, dient het deze handtekeningen (uiteraard) buiten beschouwing te laten bij de bepaling van het aantal ondertekenaars. Indien kennelijk sprake is van bedrog van de zijde van de betreffende groepering behoeft het hoofdstembureau zelfs niet de gelegenheid te geven dit "verzuim" te herstellen, aldus de Afdeling rechtspraak.

Alleen al om overbelasting van de Afdeling rechtspraak te voorkomen is het van belang in het kader van de herziening van de Kieswet aandacht te besteden aan deze problematiek.

In het voorontwerp is hierover al iets gezegd in § 5.11. van de memorie van toelichting.

Voorgesteld wordt:

- voor "zittende" groeperingen het handtekeningenvereiste te laten vervallen;
- voor nieuwe groeperingen het aantal vereiste handtekeningen te verhogen van 25 naar 50;
- uitdrukkelijk te bepalen dat een eenmaal geplaatste handtekening na de indiening van de lijst niet meer kan worden ingetrokken.

Voorts heeft de Kiesraad in de memorie van toelichting vermeld dat als maatregel tegen het "ronselen" van handtekeningen overwogen is voor te schrijven dat de kandidatenlijsten ter gemeentesecretarie moeten worden ondertekend, doch dat hiervan is afgezien omdat dit een te grote belasting voor de gemeentelijke administratie zou meebrengen. De belangen die gediend zijn met verdergaande controle op de ondertekening van de kandidatenlijsten zouden niet opwegen tegen de daarmee gepaard gaande uitvoeringsproblemen.

Bij het uitbrengen van het voorontwerp had de Kiesraad er echter geen rekening mee gehouden dat het verschijnsel van vervalsing van handtekeningen zo sterk zou opkomen. Het voorontwerp biedt onvoldoende mogelijkheden om daartegen adequaat op te treden. Het voorziet niet in een sluitende controle door de hoofdstembureaus op vervalsing van handtekeningen. In dit verband zij erop gewezen dat dergelijke frauduleuze handelingen niet alleen door aanhangers van kandidaatstellende groeperingen kunnen worden verricht, maar ook door tegenstanders daarvan. Indien men een politieke groepering wenst te duperen, kan men immers een lijst ondertekenen met een gefingeerde handtekening en vervolgens aan de hand van zijn paspoort "aantonen" dat men de lijst niet zelf heeft ondertekend.

De Kiesraad is dan ook van oordeel dat er alle reden is voor bezorgdheid, omdat een escalatie van onregelmatigheden dreigt, waarbij voor en tegenstanders van bepaalde politieke groeperingen zich van dezelfde onoirbare middelen bedienen.

Teneinde deze ontwikkelingen een halt toe te roepen staan twee benaderingen open:

- a. het laten vervallen van het vereiste van ondertekening van kandidatenlijsten door een bepaald aantal kiezers, of
- b. aanscherping van de controlevoorschriften.

Blijkens uw adviesaanvraag staat ook u een keuze tussen deze twee mogelijkheden voor ogen. De Kiesraad heeft uit de overgelegde reacties van gemeentebesturen opgemaakt dat voor beide varianten ongeveer evenveel gemeentebesturen hun voorkeur uitspreken. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten acht, blijkens haar brief van 18 september j.l., het zonder meer laten vervallen van de verplichte ondertekening geen goede oplossing.

In het navolgende zullen beide mogelijkheden aan een nadere beschouwing worden onderworpen.

a. Het laten vervallen van de verplichte ondertekening

In de adviesaanvraag vraagt u zich af of het ondertekeningsvereiste wel gehandhaafd moet worden naast een (eventueel ook voor de gemeenteraadsverkiezingen in te voeren) waarborgsom.

U betreft hierbij de deelname van Nederlanders in het buitenland aan de Tweede-Kamerverkiezingen en de overbelasting van de Raad van State door beroepsprocedures.

Wat deze laatste aspecten betreft: het is een feit dat bij de verkiezingen van 1986 de Afdeling rechtspraak is overspoeld met tijdrovende beroepszaken en dat de vertraging bij de afhandeling daarvan deelname aan de verkiezingen voor vele Nederlanders in het buitenland illusoir heeft gemaakt. Het is echter de vraag of afschaffing van het ondertekeningsvereiste hiervoor de enig mogelijke oplossing zou zijn. Het is ook denkbaar dat het plaatsen van handtekeningen op zodanig gecontroleerde wijze geschiedt dat aanvechting van de rechtsgeldigheid van die handtekeningen geen enkele kans van slagen meer heeft. Het komt de Kiesraad voor dat afschaffing van het handtekeningenvereiste door velen niet als oplossing zal worden geaccepteerd. Immers dit zou tot gevolg hebben dat aan die groeperingen die zich van aanvechtbare methoden hebben moeten bedienen om het vereiste aantal handtekeningen te verwerven - behoudens de verplichting een waarborgsom te betalen - niets meer in de weg wordt gelegd om een kandidatenlijst te kunnen indienen. Het is ook aannemelijk dat het vervallen van het ondertekeningsvereiste tot gevolg zal hebben dat, met name bij de verkiezingen van de Tweede Kamer en provinciale staten, het aantal deelnemende groeperingen niet onaanzienlijk zal toenemen.

De indruk bestaat dat een aantal partijen aanzienlijk meer moeite heeft om het vereiste aantal ondertekenaars te vinden dan om de waarborgsom op te brengen. Daarbij dient bedacht te worden dat het aantal deelnemende partijen bij verkiezingen de laatste jaren een aanzienlijke stijging vertoont. Om deze ontwikkeling een halt toe te roepen, worden in het voorontwerp algehele herziening van de Kieswet nu juist enkele voorstellen gedaan. Het laten vervallen van de handtekeningen-eis zou daarmee niet corresponderen.

Een probleem is voorts nog, dat de Kieswet nu eenmaal uitgaat van de fictie dat kandidaten worden gesteld door kiezers (en wel de ondertekenaars van de lijst) en niet door politieke partijen. Zou het handtekeningenvereiste vervallen, dan zou dit betekenen, dat kandidaten worden gesteld door één persoon, en wel door de inleveraar. Dit laatste wordt in het voorontwerp voorgesteld ten aanzien van politieke groeperingen die al zitting hebben in het vertegenwoordigende orgaan (en daarmee hebben aangetoond een zekere organisatiegraad te hebben). Het zou naar het oordeel van de Kiesraad te ver gaan dit ook te laten gelden voor nieuwe groeperingen die aan de verkiezingen deelnemen. Enige garantie dat zich achter de indiener nog een aanhang bevindt is er dan niet meer.

Algehele afschaffing van de genoemde fictie en vervanging daarvan door een regeling waarbij kandidatenlijsten alleen kunnen worden ingediend door (geregistreerde) politieke partijen, moet naar het oordeel van de Raad worden ontraden. Dit zou een aantasting van het systeem van open kandidaatstelling betekenen en aan de procedure van registratie van partijnamen een wezenlijk andere, door de wetgever niet beoogde betekenis geven. Verwezen wordt naar wat hierover in § 3 van de memorie van toelichting bij het voorontwerp tot algehele herziening van de Kieswet is opgemerkt.

Concluderend meent de Kiesraad u te moeten ontraden het vereiste van ondertekening van kandidatenlijsten door een bepaald aantal kiezers geheel te laten vervallen. Zoals in het voorontwerp is voorgesteld zou dit vereiste wel kunnen vervallen voor groeperingen die reeds zitting hebben in het desbetreffende vertegenwoordigend orgaan.

b. Aanscherping van de controle van de ondertekening van kandidatenlijsten

De Kiesraad is van oordeel dat de onregelmatigheden die zich hebben voorgedaan met betrekking tot de ondertekening van kandidatenlijsten kunnen worden voorkomen door te bepalen dat iedere lijst - met uitzondering van de lijsten van "zittende" groeperingen - moet zijn voorzien van een bepaald aantal ondersteuningsverklaringen (te vergelijken met de door de kandidaten te ondertekenen bewilligingsverklaringen). De kiezer die een dergelijke verklaring wenst te ondertekenen, kan dit slechts doen ter secretarie van de gemeente waar hij woonachtig is gedurende een periode van b.v. een week voorafgaande aan de kandidaatstelling. Hij dient daarbij ten genoegen van de burgemeester of een door deze aangewezen ambtenaar zijn identiteit kenbaar te maken (b.v. door overlegging van een legitimatiebewijs). De burgemeester c.q. ambtenaar voorziet vervolgens de ondersteuningsverklaring van zijn handtekening en doet deze, vergezeld van een verklaring als bedoeld in artikel G 7, tweede lid, van het voorontwerp aan het hoofdstembureau in de desbetreffende kieskring toekomen.

De Kiesraad is van oordeel dat, indien deze procedure wordt voorgeschreven, volstaan kan worden met 10 ondersteuningsverklaringen per kieskring.

Uiteraard is het van groot belang dat kiezers die op deze wijze een kandidatenlijst willen ondersteunen, daarbij niets in de weg wordt gelegd. Aan de gemeentebesturen zou dan ook in overweging gegeven kunnen worden voor de ondertekening van ondersteuningsverklaringen een afgescheiden ruimte in te richten om te voorkomen dat kiezers door actievoerenden op ongeoorloofde wijze onder druk worden gezet. Het lijkt niet nodig een voorschrift van deze strekking in de wet op te nemen.

De Kiesraad is zich ervan bewust dat een regeling zoals voorgesteld voor de gemeentebesturen een verzwaring van de werklast meebrengt. Daar staat tegenover dat de commotie die bij de recente verkiezingen heeft plaatsgevonden ongetwijfeld ook een zware aanslag op de werkbelasting van de betreffende secretarie-afdelingen bevolking heeft betekend en in niet mindere mate van het apparaat van de Raad van State.

Naast aanscherping van de controle op de wijze als hiervoor aangegeven heeft de Kiesraad nog een aantal mogelijke maatregelen besproken ter voorkoming van problemen met betrekking tot de indiening van kandidatenlijsten.

In de eerste plaats is de Raad van oordeel dat invoering van een waarborgsom voor indiening van een kandidatenlijst bij de gemeenteraadsverkiezingen overweging verdient.

Gebleken is dat bij die verkiezingen het vereiste van ondertekening door een bepaald aantal kiezers op zichzelf onvoldoende is om te voorkomen dat een groot aantal niet serieus te nemen groeperingen een kandidatenlijst indient. De Kiesraad brengt in dit verband in herinnering dat aan de dit jaar gehouden verkiezing van de raad van de gemeente Amsterdam door 32 groeperingen werd deelgenomen. Een zodanig aantal lijsten leidt ertoe dat de stembiljetten onhanteerbaar worden en dat het de kiezers moeilijk wordt gemaakt de lijst van hun keuze te vinden. De Kiesraad stelt voor voor de indiening van een kandidatenlijst bij de gemeenteraadsverkiezing een waarborgsom van f. 250,- in te voeren welke wordt teruggegeven indien de lijst een

aantal stemmen verkrijgt groter dan 75 procent van de kiesdeler. Deze verplichting zou - evenals bij de verkiezingen van Tweede Kamer en provinciale staten - niet moeten gelden ten aanzien van lijsten van politieke groeperingen die reeds in de gemeenteraad zijn vertegenwoordigd.

Voorts heeft de Kiesraad zich beraden over de vraag of, gezien de ervaringen bij de verkiezingen van dit jaar, de regeling met betrekking tot het beroep tegen beschikkingen inzake de geldigheid van kandidatenlijsten wijziging behoeft. De Raad is daarbij tot de conclusie gekomen dat overwogen zou kunnen worden de mogelijkheid van beroep bij de Afdeling rechtspraak alleen open te stellen ten aanzien van beschikkingen waarbij een lijst ongeldig is verklaard, de naam van een kandidaat is geschrapt of de boven de lijst geplaatste aanduiding van een politieke groepering is geschrapt. Indien de handtekeningen voor een kandidatenlijst worden geplaatst ter gemeentesecretarie op een wijze zoals hierboven is voorgesteld, acht de Kiesraad het uitgesloten dat daarbij nog van ontoelaatbare beïnvloeding of van vervalsing sprake kan zijn. De vraag rijst of in dat geval voor anderen dan de inleveraar of de kandidaten van een lijst een dringend belang aanwezig is om een beslissing van een hoofdstembureau waarbij een lijst geldig is verklaard te kunnen aanvechten.

De Kiesraad wijst erop dat een zodanige beperking van de beroepsmogelijkheid een zekere inbreuk zou vormen op de aan de beroepsbepalingen van de Kieswet ten grondslag liggende gedachte dat iedere kiezer de mogelijkheid moet hebben beschikkingen aan te vechten ("actio popularis"). Anderzijds zou daardoor een aanzienlijke verlichting van de werklast van de Raad van State kunnen worden bewerkstelligd en zouden problemen met betrekking tot de deelname van Nederlanders in het buitenland aan de verkiezingen zich in veel mindere mate voordoen dan bij de Tweede-Kamerverkiezingen van dit jaar.

De problemen met betrekking tot tijdige verzending van stembiljetten naar Nederlanders in het buitenland zouden wellicht ook kunnen worden voorkomen door de Afdeling rechtspraak van de Raad van State de bevoegdheid toe te kennen na vernietiging in beroep van de beschikking van een hoofdstembureau zelf een beschikking te geven. Daardoor zou voorkomen kunnen worden dat, zoals bij de recente verkiezing van de Tweede Kamer is voorgekomen, een hoofdstembureau na vernietiging van een beschikking door de Afdeling rechtspraak een nieuwe beschikking neemt waartegen opnieuw beroep wordt ingesteld.

Hoewel het zeker niet gebruikelijk is dat een rechterlijke instantie bestuursbeslissingen neemt, zouden hiertegen in dit geval geen ernstige bezwaren behoeven te bestaan omdat het om zeer gebonden beschikkingen gaat. Overigens zou een dergelijke herhaling van beroepszaken ook voorkomen kunnen worden, indien de Afdeling rechtspraak in uitspraken waarbij een beschikking van een hoofdstembureau wordt vernietigd, nauwkeuriger aanwijzingen zou geven waaraan het hoofdstembureau is gebonden bij het geven van een nieuwe beschikking.

In uw brief van 29 augustus j.l. verzocht u de Kiesraad een tweetal suggesties die zijn gedaan door de leden van de Tweede Kamer, Rienks, De Kwaadsteniet, Buurmeijer en Krajenbrink bij zijn advisering te betrekken. De Kiesraad merkt hierover het volgende op. Een voorschrift dat degene die een kandidatenlijst ter ondertekening aanbiedt zich ten overstaan van de ondertekenaar dient te legitimeren, zal naar het oordeel van de Raad de problemen die zich in de praktijk hebben voorgedaan niet voorkomen. In veel gevallen zal

achteraf moeilijk vast te stellen zijn of degene die de lijst ter ondertekening heeft aangeboden aan de legitimatieverplichting heeft voldaan. Bovendien sluit een verplichting tot legitimatie niet uit dat de kiezer wordt misleid omtrent de aard van het te ondertekenen formulier.

De tweede suggestie (vervanging van het huidige formulier door individuele verklaringen van ondertekenaars) is verwerkt in het voorstel dat de Raad u in het onderhavige advies heeft gedaan.

De Kiesraad verzoekt u de in dit advies gedane voorstellen als aanvulling te zien op het voorontwerp van wet tot algehele herziening van de Kieswet dat de Raad in maart 1985 aan de toenmalige Minister van Binnenlandse Zaken heeft aangeboden. De Raad realiseert zich dat deze voorstellen niet voor de provinciale-statenverkiezingen van volgend jaar zullen kunnen worden gerealiseerd.

Desgewenst zou ter voorkoming van onregelmatigheden bij de ondertekening van kandidatenlijsten voor die verkiezingen een voorlopige voorziening kunnen worden getroffen welke slechts een wijziging van het Kiesbesluit zou vergen.

De Raad denkt daarbij aan een wijziging van het model voor de kandidatenlijst (model G 5) in die zin dat aan de achterzijde van de lijst het opschrift wordt geplaatst "Ondertekenaars van de aan de ommezijde vermelde kandidatenlijst voor de verkiezing van....". Het gevaar van misleiding van ondertekenaars zal daardoor kunnen worden verkleind. Indien u een dergelijke voorlopige voorziening overweegt is daarbij echter grote spoed geboden, aangezien de kandidaatstelling voor de verkiezingen van provinciale staten op 3 februari 1987 plaatsvindt. De uitgeverijen die de formulieren voor de kandidatenlijsten vervaardigen zullen geruime tijd daarvóór zekerheid dienen te hebben over een eventuele wijziging van het desbetreffende model.

De Kiesraad,

 , voorzitter

 , secretaris.